

نشست علمی «ملت‌های عرب؛ خیزش‌ها و جنبش‌ها»

نشست تحلیلی «ملت‌های عرب؛ خیزش‌ها و جنبش‌ها» روز دوشنبه ۱۶ اسفند ۱۳۸۹ در سالن کنفرانس امام موسی صدر دانشگاه ادیان و مذاهب در شهر مقدس قم برگزار شد. در این نشست که با حضور دانشجویان، اساتید و اعضای هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب برگزار شد، سیدعلی موسوی‌نژاد، عضو هیئت علمی و مدیر گروه فرق تشیع دانشگاه ادیان و مذاهب به عنوان سخنران اصلی جلسه به تبیین ویژگی‌های خیزش عربی کشورهای منطقه پرداخت.

ضرورت ارائه تحلیل‌های گوناگون در فضای علمی

سیدعلی موسوی‌نژاد در ابتدای این نشست ضمن تبیین موضوع نشست، بر ضرورت برگزاری چنین نشست‌هایی در فضاهای علمی و دانشگاهی تاکید کرد و گفت: اساساً فضای علمی و دانشگاهی ما باید بستری مناسب برای ارائه تحلیل‌های مختلف درباره حوادثی از این دست باشد تا زمینه رسیدن به تحلیلی علمی و بدون نقص فراهم شود و دانشجویان و علاقمندان بتوانند در یک فضای علمی و بدون حواشی غیر علمی به کند و کاو مسایل بپردازند و با تحلیل درست‌تر و علمی‌تر این اتفاقات آشنا شوند. وی با اشاره به موضوع مورد بحث در این جلسه، ابراز امیدواری کرد که برگزاری این نشست گامی برای تداوم چنین نشست‌هایی در دانشگاه ادیان و مذاهب باشد تا تحلیل‌های دیگر و احیاناً متفاوت در مورد خیزش ملت‌های عرب نیز مطرح شود و به غنای این نشست بیفزاید.

روش‌ها و منظرهای مختلف ارائه تحلیل

مدیر گروه فرق تشیع دانشگاه ادیان و مذاهب ضمن اشاره به فعالیت‌های ده ساله خود در ارتباط با مسلمانان کشورهای عربی و نیز مطالعات کلامی و مذهبی خود در باورها و اعتقادات فرقه‌های مختلف اسلامی به طور خاص زیدیان یمن، گفت: توجه به این نکته ضروری است که خیزش و نهضت کنونی جهان عرب ابعاد مختلف و گوناگونی دارد و در مورد آن می‌توان از ابعاد متعددی سخن گفت. می‌توان بعد جامعه‌شناختی این خیزش‌ها را مورد مطالعه قرار داد همانطور که می‌توان از بعد سیاسی و یا کلامی آن را نگریست و ب اساس آن تحلیل‌های متفاوتی نیز می‌توان ارائه نمود. در این نشست سعی خواهد شد تا تحلیلی مبتنی بر اطلاعات میدانی و مطالعاتی علمی که در

مورد وضعیت مردم و حکومت‌های منطقه در دست داریم نگاهی کوتاه و جامع به ماهیت این خیزش‌ها بیندازم.

تبیین ویژگی اصلی و اساسی خیزش‌ها؛ جنبشی ضد استبدادی

موسوی‌نژاد اولین قدم در تحلیل اوضاع کشورهای عرب را شناسایی ماهیت و هویت جنبش مردم منطقه دانست و افزود: اساسی‌ترین و مهم‌ترین ویژگی خیزش مردم عرب، مساله ضد استبداد بودن این خیزش است. قیام مردم منطقه، قیامی بر علیه استبداد و خودکامگی رهبران این کشورهاست که به سیاست داخلی کشورهای منطقه برمی‌گردد. در همه این کشورها ما شاهد نوعی استبداد هستیم که البته با استبدادهای قدیم متفاوت است. در کشورهایی مثل مصر، تونس، لیبی و یمن در قرن گذشته شاهد انقلاب‌هایی بر ضد استعمار بودیم که نتیجه آن سرکار آمدن حکومت‌هایی شد که به ظاهر نام جمهوری داشتند. حکومت‌هایی که پس از انقلاب‌های قرن گذشته در این کشورها روی کار آمدند بجای آنکه نماینده واقعی مردم باشند و در کشورهایی که نام جمهوری را یدک می‌کشیدند به معنای واقعی کلمه جمهوری باشند، تبدیل به حکومت‌هایی استبدادی شدند و وعده‌هایی از طرف این دولت‌ها به مردم داده شده بود هیچ‌کدام عملی نشد. حاکمان این کشورها با بهانه‌هایی مثل اعلام وضعیت فوق‌العاده بیست، سی یا چهل سال و بیشتر بدون در نظر گرفتن آراء مردم بر سر کار ماندند و نه تنها خودشان بر بیش از یک نسل مردم حکومت کردند بلکه فرزندان‌شان را هم به عنوان جانشینان خود بر مردم تحمیل کردند. (نمونه: مصر - یمن - لیبی - سوریه) این عدم انتقال قدرت و استبداد که در این کشورها به

همانگونه که اشاره شد نفی استبداد و عدم تداول قدرت است اما اینکه پس از نفی این شیوه حکومت آیا تا چه اندازه آمادگی و شرایط و درک درستی از حکومت مردم سالارانه وجود دارد جای تامل و سوال جدی باقی است. به عبارت دیگر می‌توان در باره این جنبش‌ها گفت که اساسا این جنبش‌ها بیش از آنکه بدانند چه می‌خواهند، می‌دانند که چه نمی‌خواهند. آنها می‌دانند که این نوع حکومت استبدادی را دیگر نمی‌خواهند اما این لزوماً به

و می‌توان مهم‌ترین ویژگی آنها را دموکراسی خواهی دانست، اما این دموکراسی خواهی را شاید بتوان دموکراسی خواهی بومی نامید چرا که منظور از این دموکراسی لزوماً دموکراسی غربی با تمام ویژگی‌هایش نیست.

عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب در توضیح تفاوت حرکت فعلی در جهان عرب با نهضت‌های دموکراسی خواهانه گفت: به نظر می‌رسد ویژگی اساسی این نهضت‌ها

این صورت اتفاق افتاده علت اصلی این خیزش‌هاست. در کشورهای پادشاهی و امیر نشین‌های منطقه هم که وضعیت روشن‌تر است چون خودکامگی و تمامیت خواهی به ضمیمه نوع حکومت نارضایتی عمومی را به همراه آورده است، اجمالاً این وضعیت سبب نارضایتی و سرخوردگی ملت‌ها شده است و اولین و مهم‌ترین ویژگی این خیزش را شکل می‌دهد. بنا بر این می‌توان گفت که: جنبش‌های منطقه در پی نفی استبداد هستند

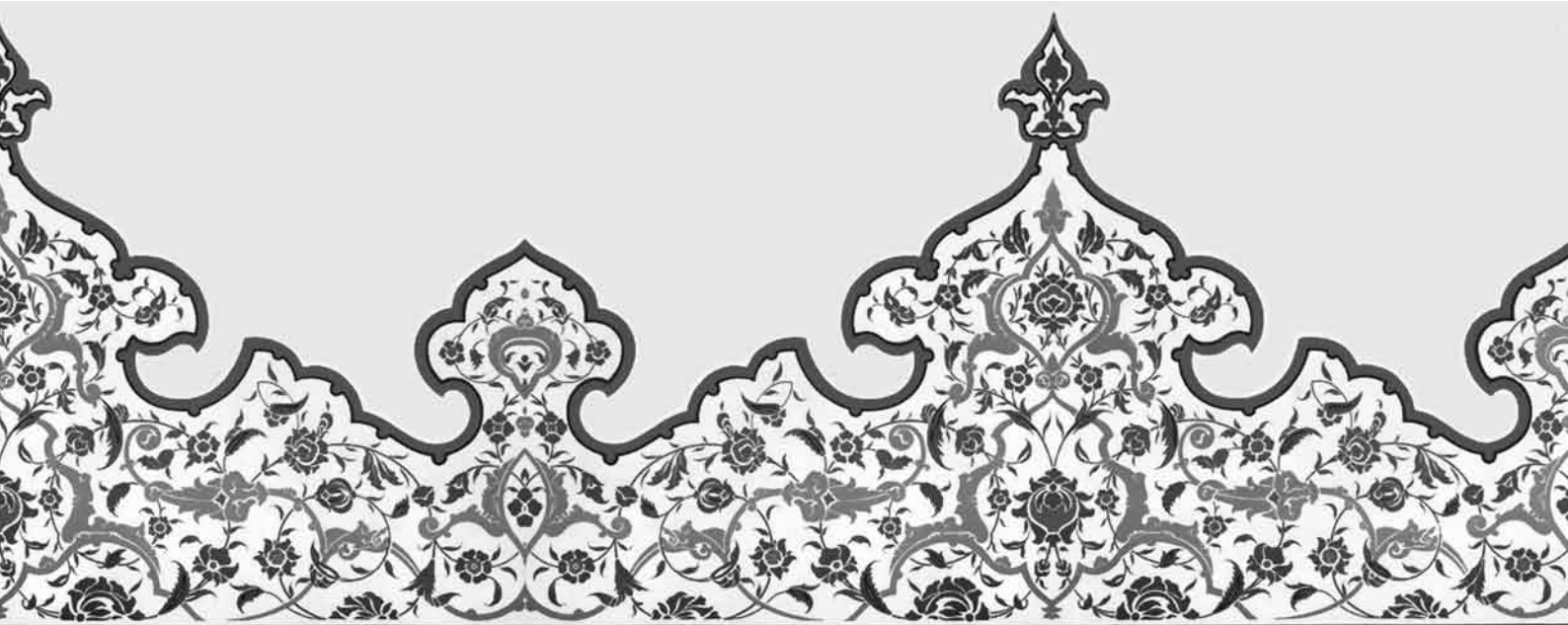
معنای دموکراسی خواهی واقعی و وجود شرایط و درک درست از آن نیست و ممکن است اشکال دیگری نیز بتوان برای آن تصور نمود. لذا فکر می‌کنم تعبیر دموکراسی خواهی بومی که برخی بکار برده‌اند تعبیر مناسبی باشد.

ویژگی دوم: جنبشی ضد صهیونیستی و ضد وابستگی به غرب

سیدعلی موسوی‌نژاد ویژگی دوم جنبش مردم عرب را ضد استعماری بودن و به طور خاص ضد صهیونیستی

بودن آنها دانست و گفت: اگر چه پس از انقلابها و حرکت‌های ضد استعماری یکی دو قرن گذشته بنا بود حکومت‌های منطقه مستقل و به دور از وابستگی‌های استعماری باشند ولی در عمل به دلیل عدم تکیه حکام بر نیروی مردمی کشورهای خود بیش از پیش و به موازات در پیش گرفتن روش استبدادی و دور شدن از نیروی مردم خود در دام وابستگی و استعماری نوین گرفتار آمدند. از طرف دیگر می‌دانیم مردم عرب منطقه، حساسیت خاصی

نسبت به دولت‌های استعمارگر و استکباری و به ویژه دولت اسرائیل دارند و یک نوع نگاه ملی عربی به مساله رژیم صهیونیستی بر این ملت‌ها حاکم است. این در حالی است که حکومت‌های منطقه با توجه به نوع تعاملی که با آمریکا و غرب داشته‌اند، سیاستی مداراجویانه را با این رژیم و حامیانش پیش گرفته‌اند و این سبب سرخوردگی عرب‌ها شده است. به تعبیر خود عرب‌ها آنها نخوت عربی دارند. این تحقیری که ملت‌های عرب

ویژگی چهارم: جنبشی اسلام خواهانه

موسوی‌نژاد، ویژگی چهارم این خیزش‌ها را اسلام‌خواهی آنها عنوان کرد و در این باره گفت: حکومت‌های منطقه در راستای روحیه استبدادی خود با مظاهر مذهبی و دینی مردم نیز به عنوان یکی از مظاهر و منابع مقاومت آنان، مبارزه می‌کردند. به همان میزان که این حکومت‌ها با مذهب و دین مردم مقابله داشتند، این جنبش‌ها هم اسلام‌خواه هستند. از طرفی دیگر مساله مهمی که در کشورهای منطقه وجود دارد، عجین بودن اسلام و دین با فرهنگ مردم این کشورهاست. در کشورهای عربی فرهنگ اسلامی بخشی جدایی‌ناپذیر و کاملاً درهم آمیخته با فرهنگ‌های بومی و ملی آنهاست و اساساً هر حرکتی که از میان این مردم برخیزد نشان‌دهنده فرهنگ آنها خواهد بود که طبیعتاً اسلامی است. اعتقاد من بر این است که عامل اسلام‌خواهی در همین اندازه در این خیزش‌ها دیده می‌شود و اگر بخواهیم اسلام‌گرا بودن را ویژگی این جنبش‌ها بدانیم از طریق یکی از این دو عاملی است که ذکر شد و گرنه نمی‌توان این خیزش‌ها را از جهت اسلام‌خواهانه بودنشان با انقلاب ایران

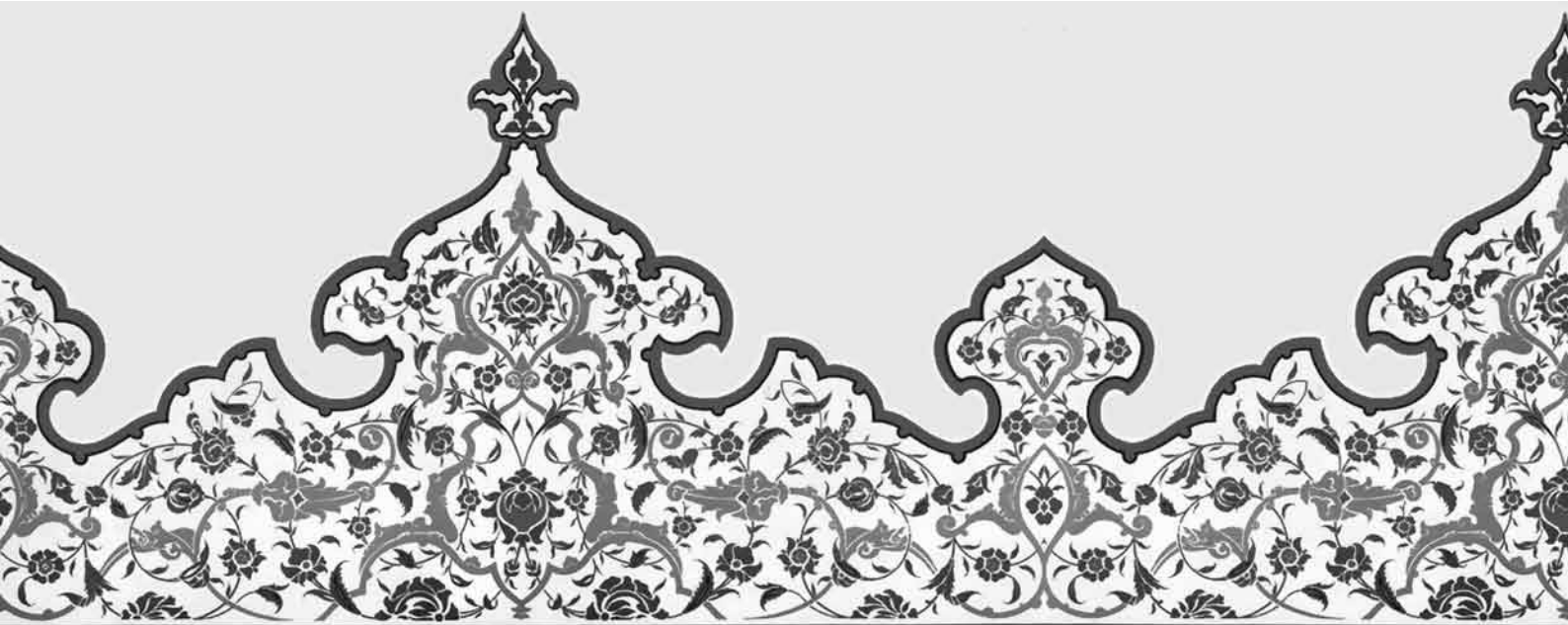
وی درباره همین ویژگی ادامه داد: بر خلاف برخی تحلیل‌ها، اعتقاد من بر این است که عامل اقتصادی را نمی‌توان مساله اصلی در این خیزش‌ها دانست و لذا من در رتبه سوم از آن سخن گفتم که نشان از این است که عامل اول و دوم بسیار مهم‌تر و تاثیرگذارتر هستند. دلیل این مدعا این است که طبقه تاثیرگذار در این جنبش‌ها طبقه محروم و کارگری جامعه نیست. افراد موثر در این جنبش‌ها، از طبقه متوسط به بالای جامعه هستند و عموماً در حضور خیابانی مردم نیز به ندرت می‌توان شعار یا پلاکاردی حاوی مطالبات اقتصادی پیدا کرد. در خصوص نقطه شروع نهضت در تونس و ماجرای جوانی که در اعتراض به وضعیت معیشتی و بیکاری خود اقدام به خودسوزی کرد و موجب شد در تونس و به دنبال آن انقلابی پدید آید باید گفت که آن ماجرا صرفاً یک بهانه بود. اصلاً آقای بوعزیزی خودش جزء طبقه تحصیلکرده و متوسط به بالای جامعه است که به خاطر شرایط خاص، به کارگری روی آورده بود.

از این موضوع در طول دهه‌های اخیر احساس کرده‌اند یکی از عوامل مهم خیزش‌های جدید به شمار می‌آید. این عامل را اگرچه می‌تواند در طول عامل نخست ارزیابی شود، اما به صورت مستقل هم باید به عنوان ویژگی دوم این خیزش‌ها مورد توجه قرار گیرد و ویژگی‌ای که برآمده از روحیه ضد استکباری و ضد اسرائیلی مردم منطقه است.

ویژگی سوم: جنبشی ضد فساد و خواستار بهبود وضعیت اقتصادی

استاد دانشگاه ادیان و مذاهب اعتراض به مشکلات و وضعیت اقتصادی را سومین ویژگی خیزش اعراب برشمرد و گفت: در انقلاب‌های ضد استعماری قرن گذشته در برخی از این کشورها، وعده‌هایی مبنی بر تحول اقتصادی به مردم داده شده بود که عملاً نه تنها آن وعده‌ها محقق نشد بلکه فساد به صورت گسترده در طبقه حاکم فراگیر شد و هیچگاه انتظارات مردم پاسخی در خور پیدا نکرد. البته این مساله نسبی است و هر کشوری شرایط خاص خود را دارد و به طور کل باید گفت که پیشرفت اقتصادی در این کشورها از سطح توقع و اقتضائات موجود پایین‌تر بوده است.

مقایسه نمود. انقلاب ایران دست کم به هنگام پیروزی و در روزهای آخر، یک خیزش اسلام‌گرایانه بود در حالیکه در خیزش‌های منطقه چنین شواهدی دیده نمی‌شود. شاهد این مساله جایگاه جریان‌های اسلام‌گرا مثل اخوان المسلمین است. اخوان المسلمین مصر و لیبی و...، زیدیان و وهابیان یمن، به عنوان جریان‌ات اسلام‌گرا در صف اول این جنبش‌ها قرار ندارند. اگر اساسا برای این جنبش‌ها صفی در نظر بگیریم، در آن جوانانی مثل وائل غنیم هستند که اهل فضای مجازی و فعالیت اینترنتی هستند. شاهد بعدی برای این مدعا کم‌رنگ بودن نمادهای اسلام‌خواهانه و مذهبی است، این نمادها اگرچه وجود دارند ولی بسیار اندک و محدودند برخلاف انقلاب ایران که اصولا با نمادهای مذهبی همراه بود.

برخی دیگر از مشخصات نهضت‌های اخیر

موسوی نژاد در ادامه به بیان دیگر ویژگی‌های این جنبش‌ها پرداخت و غیر مسلحانه بودن، پرهیز از خشونت، نداشتن رهبری متمرکز، رهبری افقی بجای رهبری عمودی، استفاده گسترده از وسایل ارتباط جمعی جدید همچون

موبایل و اینترنت، نقش عمده جوانان و تحصیل‌کردگان دانشگاهی را از دیگر ویژگی‌های این خیزش‌ها عنوان کرد و به تبیین و توضیح این مشخصه‌ها و مقایسه آنها با دیگر نهضت‌های قبل از آن پرداخت.

استاد دانشگاه ادیان و مذاهب همچنین پیش‌بینی کرد که این جنبش‌ها با توجه به ویژگی‌های اصلی آن که استبداد ستیزی و ضد استکباری بودن آن است، در همه کشورهای منطقه بدون استثنا دیده شود و گفت: البته در دو کشور امارات و قطر وقوع چنین جنبشی کمی بعید به نظر می‌رسد چرا که این دو کشور علاوه بر خصوصیت ساختار قدرت و رفاه بالای اقتصادی، پشتوانه فرهنگی مناسب و جمعیتی نیز وجود ندارد.

نگاهی به وضعیت نهضت در کشور یمن:

موسوی نژاد در بخش پایانی سخنان خود به عنوان کارشناس مسائل زیدیه و یمن، به طور خاص به وضعیت کشور یمن و بیان ویژگی‌های جنبش مردم یمن پرداخت. وی پایان حکومت علی عبدالله صالح را در آینده نزدیک پیش بینی کرد و افزود: خطر اصلی پس از

سقوط حکومت فعلی می‌تواند در قالب احتمال تجزیه یمن و به قدرت رسیدن جریان‌های وهابی طرفدار عربستان خود نمایی کند. همچنین جنگ قدرتی که احتمالا میان جناح‌های سیاسی مختلف و گوناگون یمن رخ خواهد داد که می‌تواند منجر به خونریزی‌های

بیشتر در این کشور شود. این در حالی است که شیعیان زیدی مذهب یمن به ویژه در مناطق شمالی و در قالب جریان مشهور به گروه الحوثی، مدتهاست نسبت به حکومت و سایر جریان‌ات دست بالا را دارند و با توجه به نوعی خودمختاری که در سال‌های اخیر و پس از درگیری‌های سال‌های ۸۷ و ۸۸ در استان‌های شمالی بدست آورده‌اند، تا حدودی از تحولات اخیر و درگیر شدن مستقیم در آن برکنار بوده‌اند و ضمن حمایت از خواسته‌های نهضت جدید سعی در ایفای نقش تعیین‌کننده در تحولات بعد از سقوط حکومت فعلی دارند.

در ادامه این نشست، سیدعلی موسوی نژاد به پرسش‌های حاضران در خصوص خیزش‌های منطقه عربی پاسخ گفت.